

Թեան Դողմանէ կը շրջէր ընդ բնաւ աշխարհ, եւ ամէն տէրութեանց, գիտնական գիւտերու եւ պիտ տեղեկութիւն կու տար: Կրնայ ըստիլ՝ որ լրագրութեան մանկութեան հասակին այս պատկերը շատ շատ յատկապէս Թեան բողոքները յիշեանք կը ցուցնէր: Բանասիրորէն նկատելով՝ Տօբեթըն-Քան մեր առջեւ կը գնէ ժամանակին աշխարհիկ լեզուն: Ետաջը բերնէք քանի մը հաստուած:

Գրանք հիմա ծեփին վրա. երբոր նշանոց աղէկ մը տարեց թշնամի շուտէր, խաղաղ իրենց ցամաքը քննէր գարնանը համար. զէրէմ՝ ինկիլդին առջի նիկթը մտնելու դարձել էր. չէր ուզէր որ ստորմտաքային հետ գաղթեալ ծեփը վերջիլ իր նաւերը ստանա. հնչէր սեպեց անշարտ ընել՝ որ թողաւ դիմեր առաջ երթալու, առանկով սանքը գտնով միւթմարէ ընել տրաւ: 8 սահմանով համար. երթէսի որը 24 ասնաթ մասն երկու. ցուցին միւթմարեան. եւ այլն:

Բնաստանութեան միւթմարին մէկ քանի հրաշալի բան կը պատմէին. որ հոս գնէնք: Վարդի ճին սպէնտա քննէր կարգաւ համար. (Ֆիլիմենի մտովի) մէկ կենցանի մը ձիւն նման ծովէ դուրս կէպցի ցամաքը. բարձր 8 սառը 5 բայթ. պոյն երկուս. միթմը սառնա փլէնէկ գաղանի պէս. երկուս պզտիկ թեւալ ունի. բայց սուր եւ կարծր չէլիկի պէս. թիւֆիկն պարզեցին չիմտաւ որ. կըրցեալ վաղ ընկաւ գտնաւոր. առիպի մտաւ արտէս. բուն մէջ խուսէր մը ցատա ոչխարներու, շատը աննշանէ կերաւ. 2 ասնաթ տասնի զէն տալէն ու փախցնելէն ետեւ, զարժնիւն ձայն հանելով կ'ենէ ծով գարձաւ. ժողովորդը վախեցաւ, առիպի կ'ենէ կը գտնուայ կերաւուր գտնած տէր. 30 հոգի կարծիքէնէն պահապան դրին. հետեւեալ որը նորէն ցամաքը ելաւ հոն. շատ աշխատեցան, էն ետքը տկանին ետեւը վերադարձին. եւ սուրբիկ մէջ ձգեցին. եւ աստիճանի խուսմիւր ըրեցին. ուն տասնէ քառասունը կանչեցին, տանան որ կենդանիներուն արան զնէլու է. զէրէմ գիտցած կեն. գանդներուն հիշ մեկուն չըմաներ: (Տօբեթըն 1801):

### 3. ԵՂՆԱԿԱ ԲԻԻՋԱԿԵՆԵՆ, ԲԵԶՄԵԼԿ

Յարեթեթ, Վենետիկ, 1803—1820:

Խոյր. Հ. Ղոսկուսի. ինքնիման: Տղ. Ս. Ղազար:

Իշխանի Բէ-շաքեթի գիրքովն ու տպագրութեամբն ըստ ամենայնի նման Տօբեթըն-Քան, 1803ին՝ սկսաւ հրատարակուիլ ամեն տարւոյ սկիզբն, աշխատասիրութեամբ Հ. Ինճիճեան անխոնջ գրասիրի, եւ տեւեց մինչեւ 1820: Եսիկայ 1815էն ետեւ, ինչպէս նոյն տարւոյն Հատորիկը կը զեկուցանէ, Արշարունեաց ազգասէր ընկերութեան ծախիւրը կը տպուէր: Այս ընկերութիւն 1812ին հաստատուած էր Կ. Պոլսու, որուն վախճանն էր ազգին մէջ գրականութեան ոգի գարմուցանել՝ ոչ միայն նախնեաց մատենաւ գրութիւններ, ի լոյս ընծայելով, այլ եւ ազգին օգտակար գրք հրատարակման ձեռնուր ըլլալով:

Եղնաի Բէ-շաքեթի բովանդակութիւնն էր. Ա. Եւրոպայի տեղեկութիւն, որ յաճախ բա-

ղայական խորհրդածութիւններ կ'ընէր: Այս գլուխն երբեմն զանց կ'առնուէր: Բ. Գոստըն-Քան տօբեթընի քննարկութիւն, յորում ամառը իւրաքանչիւր օրերու օրն եւ պլլ բնական երեւոյթները կը գուշակուէր: Գ. Գոստըն-Քան տօբեթընի քննարկ, բժշկական եւ բնական, նոյն ծիւղերու վրայ շարունակ տեղեկութիւններ: Դ. Տօբեթընի տառնա, գիտնական հաստատանք: Մերթ ընդ մերթ նաեւ քաղաքական անցքեր ու զեպքեր ժամանակագրական ոճով կը պատմէր: Ատորն են Եղնաի բովանդակութիւնն՝ երբեմն առաւել երբեմն նուազ: Իւր ըստ բաւականի երկայն կեանքը կը վիպէ, թէ որչափ ալ բարերար ընկերութեան մետաղեայ ձեռաց պարտական ըլլայ, սակայն ազգին մէջ ալ համակրութիւն չահած էր: Եւ ստուգիւ նիւթոց ընտրութիւնն արժանի է գովութեան:

Այս աշխատասիրութիւնն իմէ չկարենալը ըստ ձեւոյն եւ պլլ պահանջից լրագրի անուանը, գէթ բովանդակութեան կողմանէ կրնայր ազգային լրագրաց կարգն ընդունիլ: Լեզուն ժամանակին աշխարհաբարն է, բայց շատ աւելի ընտիր քան զինքու Տօբեթըն-Քան, մասնաւոր վերջի տարիներն: Դանեւ աստ անդ գրարար հատուածներն ալ կ'երեւան: Ահաւասիկ քանի մը տող.

«Պրափ աղէկ սեպէնք ստանալոյն օգը ու իւրեւ, բայց յատուկ ստանալոյն երկուս չարիք. հասարակութիւն 60 տարին կը հասնի, քիչ կայ 70ը անցնող, աւելի քիչ 30ը անցնող: 2 մեռը քեօփուր կրակի սառնի գործածութիւնը ու հոսքը բաց քալելը իրենց շատին կըրէն նշանակիլ ու իրաւանքներու զանազան ցուէր: Բաղնիքի չափազանց յամախաթիւնը նաեւ քառասոր ստանքն էր միւս իրենց բերել կուտայ թուրքի թեան ու տաքութեան զանազան ցուէր. եւ կապէն ան շահը՝ որ չափաւոր գործածութիւնը բաղնիքի պիտոր բերէր:»

(Եւրոպայի լեզու)

Հ. Գ. Գ.

### ԱՐՄԱՆԱՅԵԼԻՆԵՆ

Խոստացած էր Բ-պարտութիւնն մշակել Թեր. Թիս մէջ արուեստներն ու անտեսագիտութիւնն: Եւր. գլլ ընթերցողներէն շատերը մեծաւ ջնջով ծանաթ լուցին նոյն խոստումն եւ կրկին զեկուցին որ սոյնպիսի ժողովրդական հաստատանք մեծաւ համաթեամբ թերթի լեզուի: Կը սկիզբը այս թուովը գործնական (քաղաքային) ճնտեսագիտութիւնն՝ զարգ. համառօտ բայց աւելի զգուշ, առանց կարեւոր կէտ մի բաց թողուլ: Այս անտեսագիտութիւնն ստանդինանց ուղղեալ է. բայց ամէն ընթերցող պիտոյն անէ թէ ինչեւ ալ կը շահ լիովն: Այնպիսի պաշտօններ որ աւելի աղանայաց են, ինչպէս՝ աւելի, մարքէի, սեղան պարտատու, կերտակը եփել, լուսացք լուս. տղայ հոգալ եւ այլն, վերջէն առանձին ծառայող են աղանայաց ուղղեալ հաստատանքներ մէջ պիտի խոսուին: Եւրոպայ թուաւոր մէջ պիտի աւ-

Պարտութիւնն Հայկէի Դարձութիւնն կը գնէ՝ 1803. Իսկ Հայկէի Դարձութիւնն 1800: Սկիզբը ուղղուած է, թէ Տօբեթըն-Քան հետ միացուած:

անգույն նաև գործնական Գիւղատնտեսագիտութիւն եւ Արուեստագիտութիւն, Վերջոյն նկատմամբ՝ կը խնդրէ խմբագրութիւնն՝ որ հաճին յարգող ընթերցողք զգուշանել՝ թէ որ արուեստից վրայ յօդուածներ կը բաղձան մանաւանդ ընթերցանուի:

ԽՈՐԱՄ.

## ՅՆՏԵՍԱԿԱՆ

### ԳՈՐԺՆԻԿԱՆ ՏՆՏԵՍԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ

ՏՆՏԵՍԻԿԱՆՔ ԳՈՐԺՆԻԿԱՆՈՒԹԻՒՆԻՆԸ ՏՆՆԵՆ ԵՒ ԸՆՏՆՆԵՆԵՐ ՄԷՔ

#### Ա. ՑՈՒՆ

§ 1. Տնտեսիկնոջ ունեցնողն ծանօթութիւնքն ու պարտքերը:

Տնտեսիկնոջ պաշտօնը թէպէտ շատ անձուկ կ'երեւայ, բայց իրօք շատ մեծ եւ դանդաղան է: Տնտեսիկինը հոգ տանելու է ոչ միայն ամուսնոյն եւ տղան, այլ եւ բովանդակ ընտանեացն եւ անոնց հոգեկան եւ նիւթական յաւաքացման եւ անդորրութեան: Ձան մ'երջանկութիւնը կախուած է՝ տնտեսիկինէն զխաւորաբար, որ կրնայ իւր տունն ընտանեաց անդորրութեան, միւսութեան եւ ժրութեան եւ գործունեաց ընկերայնութեան հետեւ վայր մ'ընել:

Տնտեսիկին մ'օրինակ ըլլալու է ընտանեաց իւր վարմունքովը, կարգադրութեամբն եւ յաշտակութեամբն ի գործս, քոքը պակասութեանց համբերելու է, եւ անպիսն տգիտութեանց առիթ տալու չէ, այլ մանաւանդ պէտք է ասոնց առջեւ առնելու ջանալ. պէտք է նաեւ անսովոր դիպաց մէջ ճարպիկ ու աշիկ ըլլալ, ամէն բան լաւ գործածելով, ամէն բանի պատրաստ գտնուելով:

Տնտեսիկինը պէտք է ամէն բանի միտ դնել եւ ոչինչ իրելու զոյգն համարիլ: Պիտի գիտնայ ամէն բան լաւ պահել, ընտանեաց սննդեան եւ պիտոյից հոգ տանիլ, ապագայ պիտոյից ժամանակին պատրաստուիլ: Պէտք է որ նոյն իսկ ամենազոյգն բան մը կորսուի, որովհետեւ ինչ որ մարդկան չի գործածուիր, կը գործածուի գրեթէ առանց բացառութեան ընտանի անասնոց եւ ուրիշ նպատակներու:

Պիտի կարենայ տնտեսիկինը տան խնամակալութիւնը վարել եւ հսկել ամէն բանի վրայ. ուստի յաջողակ եւ վարժ պէտք է ըլլալ անական գործոց մէջ, որ կարենայ ցուցնելու ուրիշներուն զանոնք կատարելու կերպով: Պէտք է չուծափելով եւ աղմկաւ գործել, այլ նաեւ

եթէ շատ գործք ալ ունենայ, պէտք է հանգարտութեամբ կատարել: Վարանց մէջ պաշտարուելու չէ՝ երբ պատահին յանկարծական դէպքեր, որով ստիպուի յառաջուն որոշմունքները փոխել:

Առանց հարկի պէտք չէ տան հսկողութիւնը ձեռքէ թողուլ. ուստի ըստ կարի՝ երկար ժամանակ տնէն հեռու ըլլալու չէ, իսկ եթէ քիչ մը ժամանակ բացակայ ըլլայ, պէտք է որ ամէն բան կարգի դնէ եւ նշանակէ ինչ որ պիտի ըլլայ: Որպէս զի սակաւ ժամանակեայ բացակայութեան կամ արգելքի մ'ատեն զեղծմունք եւ անկարգութիւնք խախտուին, կը պահանջուի որ վստահելի տեղապահներ կըլծէ, որ կարենան տունն ըստ սովորութեան վարել այնպիսի ժամանակներ: Ուստի դուստրն, ազգականները կամ հաւատարիմ աղայիքներն պնդան վարժելու է՝ որ կարենան տան խնամակալութիւնն ընել, որ անոնց ապագային համար ալ մեծ օգուտ ունի, երբ անձնական կամ օտարին տան խնամակալութիւն ընելու ըլլան: Այսպէս չվարժուած դստերը կամ աղայիքը շատ անգամ անձնական դառն փորձերով նոյնները սորվելու կը ստիպուին: Անոր համար պէտք է որ մարդ արգելուին իրենց հասուն դստերաց տան իրողութեանց մէջ մտնելու եւ անարարութեան մէջ վարժելու: Խմաստուն տանտիկինն ամէն տեղ ու միջեք կարգի եւ կանոնի մէջ կը պահէ, այնպէս որ տեղապահ ըստ պիտոյից կարենայ ամէն բան դիւրաւ գտնել եւ վարել:

#### § 2. Կարգադրութիւն:

Պարզը հիմն է տան զարգացման՝ ինչպէս ամէն անդորրութեան, որուն հետ սերտիւ կցեալ են մարքութիւն, վայելչութիւն, ժամանակի դրամոց եւ աշխատութեանց ըստ պատշաճի բաշխումը: Ամէն տեղ կարգի մէջ ըլլալու է նաեւ ամենամաքուն խորշը, ուստի հարկաւոր իրենք մասնաւոր տեղ մը դնելու է, միւս ամէն առարկաներն իրենց որոշ տեղը զետեղելու է եւ լաւ պէտք է հսկել որ գործածուելէն ետեւ մաքրուին եւ տեղը գրուին: Ասով հարկ չ'ըլլար բան մ'երկայն փնտռել, ներարտութեան տեղի չի մնար, փոքր իրերը չեն կորսուիր, եւ նոյն իսկ մեծերն ալ չեն փաստուիր, որ սովորաբար խառնաշփոթութեան մէջ կը լլայ:

Օտարին բաները (զոր օր. փոխ առնուած ամթոս, անթո, գիրք...) պէտք է զատ եւ զգուշութեամբ պահել, եւ երբ պէտք չ'ունենցուի՝ անմիջապէս ետ տալ: